

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан юридичного факультету

Віталій СЕРЬОГІН

2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

рівень вищої освіти: другий (магістерський)

галузь знань: 29 Міжнародні відносини

спеціальність: 293 Міжнародне право

освітня програма: 293 Міжнародне право

вид дисципліни: за вибором

факультет: юридичний

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету "31" серпня 2023 року, протокол № 1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Г.В. Зубенко, к.ю.н., доц., доцент кафедри конституційного і муніципального права

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права

Протокол від "31" серпня 2023 року № 11

Завідувач кафедри
конституційного і муніципального права

Марк ВОРОНОВ

Програму погоджено з гарантом освітньої професійної програми 293 Міжнародне право

Гарант освітньої професійної програми

Олександр ГАВРИЛЕНКО

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол від "31" серпня 2023 року № 1

Голова науково-методичної комісії
юридичного факультету

Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Актуальні питання конституційного права» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра спеціальності 293 Міжнародне право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Викладання навчальної дисципліни «Актуальні питання конституційного права» має на меті оволодіння студентами:

- знаннями щодо основних етапів еволюції, сучасного стану та основних тенденцій розвитку конституціоналізму;
- вмінням аналізу правової літератури з питань конституціоналізму, конституційних засад правового статусу держави, громадянського суспільства та особи;
- навичками щодо правильного застосування сучасної конституційно-правової доктрини при вирішенні практичних задач;
- вмінням надавати конституційно-правову характеристику процесів і явищ, що мають місце в Україні та за кордоном;
- вмінням здійснювати пошук та критичний аналіз матеріалів правозастосовної діяльності при вирішенні конкретних практичних завдань.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування таких загальних та спеціальних компетентностей:

ЗК-1 знання та розуміння предметної галузі, усвідомлення соціальної значущості своєї майбутньої професії;

ЗК-3 здатність в умовах розвитку правової науки і державної політики вдосконалювати й розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень, уміння набувати нові знання, використовуючи сучасні інформаційно-освітні технології;

ЗК-7 уміння вести наукову дискусію та спір, відстоювати власні погляди в максимально ефективній, переконливій, коректній і тактовній формі, інтелектуальна чесність і вміння працювати з критикою;

ЗК-10 Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

СК-2 здатність кваліфіковано застосовувати міжнародно-правові акти у різних сферах юридичної діяльності, вміння реалізовувати матеріальні й процесуальні міжнародно-правові норми у професійній діяльності;

СК-7 здатність кваліфіковано здійснювати наукові дослідження в галузі міжнародного права;

СК-11 здатність ефективно здійснювати правове виховання з міжнародно-правових питань.

1.3. Кількість кредитів – 5

1.4. Загальна кількість годин – 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
28 год.	6 год.
Семінарські заняття	
14 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
108 год.	140 год.
Індивідуальні завдання	
-	-

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, в результаті вивчення дисципліни «Конституційна юстиція» студенти мають досягти таких результатів навчання:

ПРН 2 Розуміти взаємодію міжнародного права з національним законодавством держав, процедуру імплементації міжнародних норм у законодавство України;

ПРН 4 Орієнтуватися в галузі міжнародно-правової відповідальності;

ПРН 5 Усвідомлювати концепцію юрисдикції в міжнародному праві;

ПРН 6 Знати галузі міжнародного права; може назвати міжнародно-правові поняття і категорії, міжнародно-правові стандарти та способи їх імплементації в Україні;

ПРН 8 Проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу.

ПРН 9 Усвідомлювати юридичне і політичне значення міжнародного права для національної правової системи; систему міжнародного права, методи і зміст правового регулювання в різних галузях міжнародного права;

ПРН 20 Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Актуальні питання конституційно-правової теорії

Тема 1. Конституціоналізм як політико-правовий феномен: проблемний підхід

Поняття та сутність конституціоналізму. Системно-структурна та змістовна характеристика конституціоналізму. Конституціоналізм як політико-правова ідеологія, нормативно-правова система, а також практика конституційно-правового регулювання і правозастосування. Конституціоналізм як модель взаємодії суспільства і держави. Поняття та ознаки конституційної держави.

Генезис науково-практичної парадигми конституціоналізму. Основні моделі сучасного конституціоналізму (англійська, американська, французька, німецька). Конституціоналізація суспільних явищ і процесів: поняття, причини, тенденції.

Український конституціоналізм. Періодизація розвитку та еволюція змісту конституційно-правових доктрин в Україні. Парадигма українського конституціоналізму. Мета, соціально-правові передумови та принципи сучасного українського конституціоналізму.

Інституціонально-нормативна система та функціональний механізм сучасного українського конституціоналізму. Сучасний конституціоналізм та конституційні перетворення в Україні. Концептуальні засади конституційного транзиту в Україні.

Тема 2. Актуальні питання теорії конституції

Гносеологічні, аксіологічні та праксеологічні засади теорії конституції. Поняття, сутність і зміст конституції. Юридична і фактична конституція. Конституція як правовий, політичний та ідеологічний документ. Види конституцій. Цінність конституції. Функції та значення конституції. Юридичні властивості конституції. Конституція і політика. Феномен Конституції в контексті вітчизняної політико-правової «міфології».

Порядок підготовки конституції. Способи прийняття конституції. Зміна конституції. Конституційний перегляд. Внесення змін до Конституції: матеріальний та процесуальний аспекти. Стабільність і динамізм конституції. Перетворення конституції: поняття, юридичне значення, практична реалізація.

Форма, структура і зміст конституції. Об'єкт конституційного регулювання. Методи конституційного регулювання. Мова і стиль конституції.

Механізм реалізації конституції. «Дія» і «реалізація» конституції. Пряма дія конституції. Особливості реалізації конституції. Конкретизація конституційних норм у законодавстві як спосіб їх реалізації. Форми реалізації конституційних норм. Соціальні фактори реалізації конституції. Організаційно-правове забезпечення реалізації конституції.

Сучасна конституція: поняття й особливості. Тенденції конституційного розвитку на сучасному етапі. Сучасні конституційні моделі. Проблеми реалізації конституції на сучасному етапі. Проблеми дієвості Конституції України та удосконалення її змісту. Політико-правові, соціально-економічні та соціально-психологічні передумови реалізації норм Конституції. Конституційний процес в Україні.

Тема 3. Проблеми визначення конституційного права як галузі права

Основні підходи до формулювання предмета конституційного права України в сучасній юридичній науці. «Конституціоналізація» суспільних відносин. Розширення предмета конституційного права, його причини і тенденції. Економічна конституція і конституційна економіка. Основні підходи до формулювання методу конституційного права України.

Теоретичні основи системи конституційного права України. Вчення про багатоаспектну систему конституційного (державного) права. Концептуальні підходи до визначення системи конституційного права. Система конституційного права і система конституційного законодавства: проблеми співвідношення. Проблеми взаємодії системи конституційного права з іншими системними категоріями конституційного права.

Конституційно-правові інститути в системі конституційного права. Генеральні, основні та прості інститути конституційного права. Матеріальні, процесуальні та комплексні конституційно-правові інститути. Система і структура інститутів конституційного права.

Конституційно-правова норма як першооснова системи конституційного права. Поняття і види конституційно-правових норм. Структура і зміст конституційно-правових норм. Декларативні норми (нетипові правові приписи) у системі конституційного права. Принципи і норми конституційного права.

Тема 4. Актуальні питання закріплення і захисту засад конституційного ладу

Конституційний лад як основний елемент конституціоналізму. Поняття та елементи конституційного ладу: теоретико-правові засади. Співвідношення конституційного ладу із суспільним ладом. Умови існування конституційного ладу. Виключне право Українського народу визначати і змінювати конституційний лад у державі.

Поняття та ознаки засад конституційного ладу. Засади конституційного ладу і суспільний ідеал. Базові цінності конституційного ладу України та їх закріплення в Основному Законі. Цілісність і наступництво засад конституційного ладу. Засади конституційного ладу і держава. Демократичні засади конституційного ладу України. Економічні, політичні і духовні аспекти засад конституційного ладу України.

Особливості правової природи норм, що закріплюють засади конституційного ладу України. Відображення нормами інституту засад конституційного ладу реальних суспільних відносин у державі. Система принципів, що становлять засади конституційного ладу. Конституційні засади політичної, економічної, соціальної та духовно-культурної систем суспільства.

Актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку конституційного ладу в Україні. Проблеми гарантованості засад конституційного ладу. Організаційно-правовий механізм гарантування засад конституційного ладу.

Тема 5. Теоретико-методологічні проблеми конституційно-правової відповідальності

Поняття конституційно-правової відповідальності. Взаємозв'язок конституційно-правової і політичної відповідальності. Проблема співвідношення негативної (ретроспективної) і позитивної (проспективної) конституційно-правової відповідальності. Співвідношення конституційно-правової та інших видів юридичної відповідальності.

Підстави конституційно-правової відповідальності. Нормативні та фактичні підстави конституційно-правової відповідальності. Поняття і види конституційно-правових деліктів.

Склад конституційно-правового делікту.

Суб'єкти конституційно-правової відповідальності. Суб'єкти конституційного права, які не підлягають конституційно-правовій відповідальності. Особливості конституційно-правової відповідальності організацій (органів публічної влади і громадських формувань) як суб'єктів конституційно-правової відповідальності. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади.

Форми конституційно-правової відповідальності. Конституційно-правові санкції: поняття, ознаки, види. Порядок застосування конституційно-правових санкцій.

Розділ 2. Актуальні питання окремих інститутів конституційного права

Тема 1. Актуальні питання забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні

Конституційно-правовий статус особи (людини і громадянина): поняття, структура, види. Правовий статус і правове становище особи. Конституційно-правовий статус особи в широкому та вузькому сенсі слова. Моделі нормативної регламентації конституційно-правового статусу особи.

Принципи правового статусу особи: поняття, ознаки, види. Загальні та спеціальні принципи правового статусу особи. Людина як найвища соціальна цінність. Конституційно-правове закріплення принципів правового статусу особи.

Основні (конституційні) права і свободи людини і громадянина: поняття, ознаки, види. «Покоління» основних прав і свобод. Права громадянської свободи. Природні та позитивні права людини. Особисті (громадянські), політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні права і свободи. Індивідуальні та колективні права і свободи. Абсолютні та відносні права і свободи. Сучасні моделі конституційного регулювання прав і свобод людини. Закріплення основних прав людини і громадянина в Конституції України. Обмеження основних (конституційних) прав і свобод: поняття, підстави, способи. Проблеми реалізації основних прав і свобод в Україні: причини та шляхи подолання.

Організаційно-правовий механізм реалізації основних (конституційних) прав і свобод. Гарантії реалізації основних прав і свобод. Охорона і захист основних прав і свобод. Судові та позасудові форми захисту прав людини. Роль органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у забезпеченні основних прав і свобод. Роль міжнародного права у забезпеченні основних прав і свобод. Стан забезпечення основних прав і свобод в Україні за даними доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та звітів правозахисних організацій.

Конституційні обов'язки людини і громадянина: поняття, ознаки, види. Організаційно-правовий механізм реалізації основних (конституційних) обов'язків людини і громадянина.

Тема 2. Актуальні проблеми формування конституційних засад громадянського суспільства в Україні

Теоретико-методологічні засади конституційних основ громадянського суспільства. Конституційно-правові основи громадянського суспільства: поняття, сутність, ключові ознаки. Категорія «громадянське суспільство» в українському та зарубіжному конституційному законодавстві.

Становлення та розвиток конституційних засад громадянського суспільства. Передумови утвердження конституційних засад громадянського суспільства. Багатоманітність форм власності як умова гармонійного розвитку громадянського суспільства. Генеза становлення та розвитку конституційних основ громадянського суспільства в Україні. Конституційно-правове регулювання статусу інститутів громадянського суспільства.

Право на об'єднання в Україні та форми його реалізації. Види громадських формувань, загальна характеристика їх конституційно-правового статусу. Проблеми конституційно-правового статусу політичних партій і громадських об'єднань в Україні. Криза партійної системи та її зв'язок з вадами конституційного законодавства. Конституційно-правовий статус профспілок в Україні. Проблеми конфесійних відносин в Україні.

Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні. Конституційні засади правового регулювання інформаційних відносин в Україні. Інформаційний суверенітет та інформаційна політика України. Проблеми конституційно-правового статусу друкованих та аудіовізуальних засобів масової інформації в Україні.

Тема 3. Актуальні проблеми народовладдя в Україні

Доктрина народовладдя, її становлення і розвиток. Поняття доктрини народовладдя та її політико-правова природа. Доктринальні основи народовладдя та їх нормативне закріплення. Становлення ідеї народовладдя у світовій політико-правовій думці. Ідея народовладдя в українській політико-правовій думці.

Теоретико-методологічні проблеми аналізу категорії народовладдя. Категорія «народ» та її конституційне закріплення. Категорія «народовладдя» в системі основних категорій конституційного права. Конституціоналізм і народовладдя: співвідношення і взаємозв'язок. Співвідношення категорій «конституційний лад» і «народовладдя». Народний і державний суверенітет у їх співвідношенні та взаємозв'язку. Поняття механізму здійснення народовладдя.

Народовладдя як цінність і публічний інтерес. Циклічність розвитку народовладдя. Публічні інтереси у сфері народовладдя. Взаємозв'язок публічних і приватних інтересів у сфері народовладдя.

Народовладдя і державність. Легальність і легітимність державної влади в аспекті здійснення народовладдя. Функціональна роль держави в реалізації влади народу. Специфіка здійснення народовладдя на перехідному етапі розвитку держави і суспільства. Роль поділу і взаємодії гілок влади в механізмі здійснення народовладдя. Гласність функціонування органів державної влади в аспекті реалізації влади народу. Правова політика держави у сфері відносин народовладдя.

Тема 4. Актуальні проблеми оптимізації форми правління в Україні

Форма правління як елемент форми держави і конституційно-правовий інститут. Форма правління як форма інституційно-функціональної організації державної влади та її конституційне закріплення.

Класифікація форм правління. Еволюція конституційних моделей влади в Україні: основні передумови та чинники. Україна як напівпрезидентська (змішана) республіка: поняття та ознаки. Особливості вітчизняної моделі напівпрезидентської республіки.

Еволюція форм правління у ХХ – на початку ХХІ ст.ст. Вплив конституційної реформи 2004 р. на форму правління в Україні. Конституційна реформа в частині правосуддя (2016 р.) та її вплив на форму правління в Україні. Основні напрямки удосконалення існуючої форми правління в Україні.

Конституційно-правовий статус вищих органів державної влади в Україні. Поділ влади і система стримувань і противаг в Україні. Проблеми взаємодії між елементами державного апарату. Удосконалення форми правління в аспекті боротьби з корупцією.

Тема 5. Актуальні проблеми територіальної організації влади в Україні

Форма державного (територіального) устрою як елемент форми держави та конституційно-правовий інститут. Унітаризм і федералізм. Державно-територіальний, адміністративно-територіальний та національно-територіальний устрій. Доктринальні дослідження та правова регламентація територіального устрою: вітчизняний та зарубіжний досвід. Теоретична концептуалізація територіального устрою: світова і вітчизняна історія та сучасність. Конституційно-правова регламентація територіального устрою: вітчизняна та зарубіжна практика.

Історико-теоретичні аспекти територіального устрою України. Генеза територіального устрою України. Поняття, принципи та ознаки територіального устрою України. Конституційні засади територіального устрою України. Україна як асиметрична відносно децентралізована унітарна держава.

Система територіального устрою України. Поняття та елементи системи територіального устрою України. Види територіальних одиниць. Статус вищих, середніх та нижчих елементів системи територіального устрою України. Територіальна автономія в Україні. Територіальна організація публічної влади в Україні.

Перспективи удосконалення територіального устрою України. Основні проблеми, що існують у сфері місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Принципи та основні напрями реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Децентралізація влади в Україні: причини, сутність і зміст. Зарубіжний досвід здійснення децентралізації влади.

Тема 6. Актуальні проблеми формування конституційної юстиції України

Сучасні моделі конституційного контролю і конституційної юстиції. Англо-американська і європейська (континентальна) моделі конституційного контролю. Елементи юридичного статусу органів конституційної юстиції. Конституційна юстиція в механізмі гарантування охорони і захисту засад конституційного ладу держави.

Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів. Статус Конституційного Суду України. Нормативно-правове регулювання статусу Конституційного Суду України. Засади діяльності Конституційного Суду України.

Організаційна структура Суду. Голова Суду. Заступник Голови Суду. Велика палата, сенати, колегії Суду. Постійні комісії Суду. Науково-консультативна рада Суду. Секретаріат, архів, бібліотека Суду. Офіційне видання Суду. Спеціальні пленарні засідання Суду, засідання Суду, пов'язані з організаційною діяльністю.

Повноваження та функції Конституційного Суду України: загальна характеристика.

Форми звернення до Суду. Конституційне подання. Конституційне звернення. Конституційна скарга.

Розгляд справ у Конституційному Суді України. Форми конституційного провадження.

Види актів Конституційного Суду України. Рішення Суду. Висновок Суду. Ухвала Суду. Забезпечувальний наказ Суду. Ухвалення рішення і надання висновку Судом. Вимоги до рішення Суду. Вимоги до висновку Суду. Визначення Судом строку втрати чинності актом (його окремими положеннями). Офіційне оприлюднення та опублікування актів Суду. Усунення описок у тексті акта Суду і роз'яснення порядку виконання актів Суду.

Порядок виконання рішень та висновків Суду. Відповідальність за невиконання актів Суду.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Актуальні питання конституційно-правової теорії												
Тема 1. Конституціоналізм як політико-правовий феномен: проблемний підхід	14	2				12	14					14
Тема 2. Актуальні питання теорії конституції	14	2	2			10	14	2				12
Тема 3. Проблеми визначення конституційного права як галузі права	14	2				12	14					14
Тема 4. Актуальні питання закріплення і захисту засад конституційного ладу	14	2	2			10	14		2			12
Тема 5. Теоретико-методологічні проблеми конституційно-правової відповідальності	14	2	2			10	14					14
Разом за розділом 1	70	10	6			54	70	2	2			66
Розділ 2. Актуальні питання окремих інститутів конституційного права												
Тема 1. Актуальні питання забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні	12	2				10	14					14
Тема 2. Актуальні питання формування конституційних засад громадянського суспільства в Україні	14	4	2			8	14	2				12
Тема 3. Актуальні питання народовладдя в Україні	12	2	2			8	12					12
Тема 4. Актуальні питання оптимізації форми правління в Україні	14	4	2			8	14		2			12
Тема 5. Актуальні питання територіальної організації влади в Україні	12	2				10	12					12

Тема 6. Актуальні питання формування конституційної юстиції України	16	4	2			10	14	2			12
Разом за розділом 2	80	18	8			54	80	4	2		74
<i>Усього годин</i>	<i>150</i>	<i>28</i>	<i>14</i>			<i>108</i>	<i>150</i>	<i>6</i>	<i>4</i>		<i>140</i>

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Актуальні питання теорії конституції	2	-
2	Актуальні питання закріплення і захисту засад конституційного ладу	2	2
3	Теоретико-методологічні проблеми конституційно-правової відповідальності	2	-
4	Актуальні питання формування конституційних засад громадянського суспільства в Україні	2	-
5	Актуальні питання народовладдя в Україні	2	-
6	Актуальні питання оптимізації форми правління в Україні	2	2
7	Актуальні питання формування конституційної юстиції України	2	-
	Разом	14	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Зміст завдання	Кількість годин	
			Денна форма	Заочна форма
1	Конституціоналізм як політико-правовий феномен: проблемний підхід	Опрацювати допоміжну літературу за темою	10	14
2	Актуальні питання теорії конституції	Опрацювати допоміжну літературу за темою.	10	12
3	Проблеми визначення конституційного права як галузі права	Опрацювати допоміжну літературу за темою	12	14
4	Актуальні питання закріплення і захисту засад конституційного ладу	Опрацювати допоміжну літературу за темою	10	12
5	Теоретико-методологічні проблеми конституційно-правової відповідальності	Опрацювати допоміжну літературу за темою	10	14
6	Актуальні питання забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою	10	14
7	Актуальні питання формування конституційних засад	Опрацювати допоміжну літературу за темою	8	12

	громадянського суспільства в Україні			
8	Актуальні питання народовладдя в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою	8	12
9	Актуальні питання оптимізації форми правління в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою	8	12
10	Актуальні питання територіальної організації влади в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою	10	12
11	Актуальні питання формування конституційної юстиції України	Опрацювати допоміжну літературу за темою	10	12
	Разом		108	140

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання з дисципліни «Актуальні питання конституційного права» полягають у підготовці презентації за визначеною або обраною студентом за допомогою викладача темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання можуть виконуватися у формі наукових статей, виступів (доповідей) на наукових конференціях, наукових есе тощо.

6.1. Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. *Головний* необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. *Додатковий* матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовок і підписи даних в діаграмах – 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях – 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів – курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт одної назви.

Для гарного сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri,Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та по батькові аспіранта і тему презентації, номер навчальної групи.

2. На другому слайді подається зміст презентації.
3. На інших слайдах – наповнення теми.
4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальноновживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).

5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картинки повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.

6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за колірним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.

7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує концентрацію.

8. Слайд повинен бути простим для сприйняття – небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Студент самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що студент має право в обсязі навчальної програми самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація – це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

Створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторінками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі – виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації.

3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Студент повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, – такі основні вимоги до підготовки презентації.

6.2. Критерії оцінювання презентацій:

1. Ступінь досягнення мети.
2. Зрозумілість і точність викладення авторської позиції.
3. Індивідуальність (авторство, неповторність).
4. Аргументованість (переконливість) позиції.
5. Володіння нормативною, навчальною та науково-монографічною базою.

6.3. Теми для презентацій

1. Особливості українського конституціоналізму.
2. Основні проблеми розвитку українського конституціоналізму на сучасному етапі.
3. Система конституційних цінностей в Україні.
4. Україна як демократична, правова, соціальна держава: декларація чи реальність?
5. Людина як найвища соціальна цінність: шляхи реалізації конституційних декларацій.

6. Значення Конституції України для розвитку українського суспільства.
7. Конституційний процес в Україні за роки незалежності: підсумки і перспективи.
8. Конституція України на тлі зарубіжних аналогів: порівняльно-правовий аспект.
9. Актуальні проблеми забезпечення безпосереднього народовладдя в Україні.
10. Актуальні проблеми забезпечення прав людини в Україні.
11. Соціальна держава і соціальні стандарти: виклики для України.
12. Громадська активність та конституційно-правові форми її реалізації.
13. Роль конституційного права у формуванні громадянського суспільства в Україні.
14. Роль конституційного права у розбудові демократичної, правової соціальної держави.
15. Роль конституційного права у забезпеченні гідного існування людини.
16. Чи потрібне в Україні подвійне громадянство?
17. Проблеми конституційно-правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні.
18. Проблеми взаємодії між гілками влади в Україні.
19. Проблеми правового статусу політичних партій в Україні.
20. Держава і церква: конституційно-правові аспекти взаємодії.
21. Політичний режим в Україні: конституційно-правові аспекти.
22. Форма правління в Україні: сучасний стан і шляхи модернізації.
23. Яка форма правління нам потрібна?
24. Президент України як гарант Конституції.
25. Шляхи удосконалення судової системи України.
26. Роль Конституційного Суду України у забезпеченні юридичного верховенства Конституції.
27. Децентралізація влади в Україні: причини і шляхи реалізації.
28. Територіальний устрій України: зберегти чи реформувати?
29. Унітаризм і децентралізація.
30. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні.

6.3. Критерії оцінювання презентацій:

1. Ступінь досягнення мети.
2. Зрозумілість і точність викладення авторської позиції.
3. Індивідуальність (авторство, неповторність).
4. Аргументованість (переконливість) позиції.
5. Володіння нормативною, навчальною та науково-монографічною базою.

7. Методи навчання

Методи навчання – це впорядковані способи діяльності педагога і студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів та засобів навчальної діяльності.

При викладанні та опануванні студентами навчальної дисципліни Інститути громадянського суспільства використовуються наступні методи навчання:

- словесні (розповідь, пояснення, лекція, бесіда);
- наочні (ілюстрація);
- практичні (вирішення кейсів).

Крім того, за рівнем самостійної розумової діяльності застосовуються методи:

- проблемного викладу;
- частково-пошуковий метод;
- дослідницький метод

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання,

ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих аспірантами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки аспірантів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки аспірантів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечувальною дисципліною.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль з дисципліни «Актуальні питання конституційного права» проводиться у формі усного опитування або письмового контролю на семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів аспірантів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до їх відома своєчасно.

Поточний контроль самостійної роботи студента здійснюється шляхом перевірки конспектів та усної співбесіди з викладачем під час індивідуальних консультацій.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль з дисципліни «Актуальні питання конституційного права» проводиться у формі письмового семестрового заліку. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий залік – форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Залік складають за завданнями, затвердженими кафедрою. Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити студентів зі змістом питань, зразком залікового завдання на початку вивчення навчальної дисципліни.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні заліку з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни та балів, набраних при складанні семестрового заліку.

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни, складає 100.

Питання, які виносяться на складання проміжного та підсумкового контролю

1. Поняття та сутність конституціоналізму. Системно-структурна та змістовна характеристика конституціоналізму.
2. Генезис науково-практичної парадигми конституціоналізму.
3. Основні моделі сучасного конституціоналізму.
4. Конституціоналізація суспільних явищ і процесів: поняття, причини, тенденції.

5. Український конституціоналізм: періодизація розвитку, еволюція змісту, сучасна парадигма.
6. Мета, соціально-правові передумови та принципи сучасного українського конституціоналізму.
7. Інституціонально-нормативна система та функціональний механізм сучасного українського конституціоналізму.
8. Поняття, сутність і зміст конституції.
9. Юридична і фактична конституція.
10. Конституція як правовий, політичний та ідеологічний документ.
11. Види конституцій.
12. Цінність конституції. Функції та значення конституції.
13. Юридичні властивості конституції.
14. Порядок підготовки, прийняття і зміни конституції. Перетворення конституції.
15. Форма, структура і зміст конституції.
16. Об'єкт конституційного регулювання.
17. Методи конституційного регулювання. Мова і стиль конституції.
18. Механізм реалізації конституції.
19. Сучасна конституція: поняття й особливості.
20. Тенденції конституційного розвитку на сучасному етапі. Сучасні конституційні моделі.
21. Проблеми реалізації конституції на сучасному етапі. Політико-правові, соціальноекономічні та соціально-психологічні передумови реалізації норм Конституції.
22. Конституційний процес в Україні.
23. Визначення предмету конституційного права у працях вітчизняних державознавців кінця ХХ- початку ХХ ст.ст.
24. Дискусії про предмет державного права у радянській юридичній науці.
25. Дискусії щодо предмету конституційного права у пострадянській державознавчій літературі. Основні підходи до формулювання предмета конституційного права України в сучасній юридичній науці.
26. «Конституціоналізація» суспільних відносин. Розширення предмета конституційного права, його причини і тенденції.
27. Теоретичні засади системи конституційного права України. Вчення про багатоаспектну систему конституційного (державного) права.
28. Концептуальні підходи до визначення системи конституційного права. Проблеми взаємодії системи конституційного права з іншими системними категоріями конституційного права.
29. Конституційно-правові інститути в системі конституційного права. Система і структура інститутів конституційного права.
30. Конституційно-правова норма як першооснова системи конституційного права. Поняття і види конституційно-правових норм.
31. Декларативні норми (нетипові правові приписи) у системі конституційного права. Принципи і норми конституційного права.
32. Поняття та елементи конституційного ладу: теоретико-правові засади. Співвідношення конституційного ладу із суспільним ладом.
33. Поняття та ознаки засад конституційного ладу. Базові цінності конституційного ладу України та їх закріплення в Основному Законі.
34. Система принципів, що становлять засади конституційного ладу. Конституційні засади політичної, економічної, соціальної та духовно-культурної систем суспільства.
35. Актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку конституційного ладу в Україні.
36. Проблеми гарантованості засад конституційного ладу.
37. Організаційно-правовий механізм гарантування засад конституційного ладу.
38. Поняття конституційно-правової відповідальності. Взаємозв'язок конституційно-правової і політичної відповідальності. Проблеми співвідношення негативної (ретроспективної) і позитивної (проспективної) конституційно-правової відповідальності, конституційно-правової та інших видів юридичної відповідальності.
39. Підстави конституційно-правової відповідальності. Склад конституційно-правового делікту.
40. Поняття і види конституційно-правових деліктів.

41. Суб'єкти конституційно-правової відповідальності.
42. Форми конституційно-правової відповідальності.
43. Конституційно-правові санкції: поняття, ознаки, види.
44. Конституційно-правовий статус особи (людини і громадянина): поняття, структура, види.
45. Моделі нормативної регламентації конституційно-правового статусу особи.
46. Принципи правового статусу особи: поняття, ознаки, види.
47. Основні (конституційні) права і свободи людини і громадянина: поняття, ознаки, види.
48. Обмеження основних (конституційних) прав і свобод: поняття, підстави, способи.
49. Проблеми реалізації основних прав і свобод в Україні: причини та шляхи подолання.
50. Організаційно-правовий механізм реалізації основних (конституційних) прав і свобод.
51. Гарантії реалізації основних прав і свобод.
52. Стан забезпечення основних прав і свобод в Україні (за даними доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та звітів правозахисних організацій).
53. Конституційні обов'язки людини і громадянина: поняття, ознаки, види.
Організаційно-правовий механізм реалізації основних (конституційних) обов'язків людини і громадянина.
54. Доктринальні основи народовладдя та їх нормативне закріплення.
55. Категорія «народ» та її конституційне закріплення.
56. Конституціоналізм і народовладдя: співвідношення і взаємозв'язок.
57. Народний і державний суверенітет у їх співвідношенні та взаємозв'язку.
58. Механізм здійснення народовладдя.
59. Народовладдя як цінність і публічний інтерес. Народовладдя і державність.
60. Легальність і легітимність державної влади в аспекті здійснення народовладдя.
61. Форма правління як елемент форми держави і конституційно-правовий інститут.
62. Україна як напівпрезидентська (змішана) республіка: поняття та ознаки. Особливості вітчизняної моделі напівпрезидентської республіки.
63. Еволюція форми правління в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.ст.
64. Вплив конституційної реформи 2004 р. на форму правління в Україні.
65. Конституційна реформа в частині правосуддя (2016 р.) та її вплив на форму правління в Україні.
66. Основні напрямки удосконалення існуючої форми правління в Україні.
67. Поділ влади і система стримувань і противаг в Україні.
68. Удосконалення форми правління в Україні в аспекті боротьби з корупцією.
69. Форма державного (територіального) устрою як елемент форми держави та конституційно-правовий інститут.
70. Поняття, принципи та ознаки територіального устрою України.
71. Конституційні засади територіального устрою України. Україна як асиметрична відносно децентралізована унітарна держава.
72. Система територіального устрою України. Види територіальних одиниць в Україні.
73. Територіальна організація публічної влади в Україні.
74. Перспективи удосконалення територіального устрою України.
75. Принципи та основні напрями реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади.
76. Децентралізація влади в Україні: причини, сутність і зміст.
77. Конституційно-правові засади громадянського суспільства: поняття, сутність, ключові ознаки.
78. Конституційно-правове регулювання статусу інститутів громадянського суспільства.
79. Конституційно-правовий статус громадських формувань як інститутів громадянського суспільства.
80. Конституційно-правовий статус профспілок в Україні.
81. Конституційно-правовий статус релігійних організацій як інститутів громадянського суспільства. Проблеми конфесійних відносин в Україні.
82. Конституційно-правовий статус засобів масової інформації як інститутів громадянського суспільства в Україні.
83. Конституційні засади правового регулювання інформаційних відносин в Україні.

84. Поняття національної безпеки та її елементи.
85. Конституційно-правові засади національної безпеки як інститут конституційного права.
86. Об'єкти національної безпеки.
87. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки та їх основні функції та повноваження.
88. Принципи забезпечення національної безпеки України.
89. Пріоритети національних інтересів України. Загрози національним інтересам і національній безпеці України.
90. Конституційно-правові засади та основні напрями державної політики з питань національної безпеки.

9. Схема нарахування балів

Денна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях $\Sigma 35 = 35$:

Формула обчислення

$$\Sigma 35 = \Sigma 1$$

Примітка:

$\Sigma 35$ – сума максимальної кількості балів

$\Sigma 1$ – сума балів, що отримав аспірант за відповіді на практичних (семінарських) заняттях.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання							Залік	Сума		
Розділ 1			Розділ 2						Контрольна робота	Разом
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7				
$\Sigma 35$							25	60	40	100

T1, T2... T4 – теми семінарських занять

Відповідь на семінарському занятті – **1-5 балів.**

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях за п'ятибальною шкалою оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;

- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;

- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;

- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;

- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

- **Критерії оцінювання контрольної роботи**

- Оцінка за контрольну роботу – 25 балів. Контрольна робота містить 25 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один.

- **Критерії оцінювання екзаменаційної роботи**

- Оцінка за залікову роботу – 40 балів. Залікова робота містить два відкритих питання та 30 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один. За відповіді на відкриті питання студент отримує від 0 до 10 балів, за відповіді на тестове завдання до 30 балів. У разі складання екзамену в дистанційній формі залікова робота містить 40 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один. За відповідь студент отримує до 40 балів. **Можливий інший формат залікової роботи (виключно 40 тестових завдань) в разі використання дистанційного формату проведення заліку.**

Заочна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповідь на семінарському занятті – 15:

Поточний контроль, контрольна робота				Залік	Сума
Розділ 1	Розділ 2	Контрольна робота	Разом		
T1	T2	30	60	40	100
30					

Відповідь на семінарському занятті – **1-15 балів.**

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях за п'ятибальною шкалою оцінок.

10-15 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;

- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;

- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;

- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

9-7 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;

- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

6-5 балів ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але підчас відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, причому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

3-4 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1-2 бали ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Критерії оцінювання контрольної роботи

- Оцінка за контрольну роботу – 30 балів. Контрольна робота містить 30 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один.

Критерії оцінювання залікової роботи

- Оцінка за залікову роботу – 40 балів. Залікова робота містить два відкритих питання та 30 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один. За відповіді на відкриті питання студент отримує від 0 до 10 балів, за відповіді на тестове завдання до 30 балів. У разі складання заліку в дистанційній формі, залікова робота містить 40 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один. За відповідь студент отримує до 40 балів.

Шкала оцінювання за денною та заочною формами навчання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90-100	зараховано
70-89	зараховано
50-69	зараховано
1-49	незараховано

10.Рекомендована література

Основна література

Правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Акт проголошення незалежності України від 24.07.1991. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
3. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>.
4. Декларація прав національностей України від 01.11.1991. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>.
5. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
6. Конституція Автономної Республіки Крим від 21.10.1998, затв. Законом України від 23.12.1998 № 350-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/350-14>.
7. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
8. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10.02.1998 № 90/98ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр>.
9. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.
10. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141-19>
11. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
12. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
13. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
14. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.
15. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
16. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (в ред. Закону від 13.01.2011 № 2938-VI). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
17. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
18. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22.12.2005 № 3277-IV). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>.
19. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.
20. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
21. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
22. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
23. Про національну безпеку: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
24. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
25. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
26. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
27. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98ВР.

- URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>.
30. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
 31. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
 32. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
 33. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>.
 34. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.
 35. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 № 401-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/401-14>.
 36. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1455178795475062>.
 37. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII (в ред. Закону від 12.01.2006 № 3317-IV). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.
 38. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.
 39. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
 40. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014>.

Підручники та навчальні посібники:

1. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник / за ред. А.Ю. Олійника. Київ: Скіф, 2012. 552 с.
2. Конституційна юрисдикція: підручник / за ред. Ю.Г. Барабаша, А.О. Селіванова. Харків: Право, 2012. 168 с.
3. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т.1 / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Юридична думка, 2006. 544 с.
4. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т.2 / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2008. 800 с.
5. Конституційне право України: підручник / за ред. Т.М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 1: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
7. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 432 с.
8. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 3: Сучасний український конституціоналізм: навч. посіб. / за ред. А.Р. Крусян. Одеса: Фенікс, 2015. 526 с.
9. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 4: Конституційне гуманітарне право / за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
10. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2010. 368 с.
11. Сучасний український конституціоналізм: навч. посіб. / за ред. А.Р. Крусян. Одеса: Фенікс, 2015. 526 с.
12. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2016. 616 с.

Допоміжна література:

1. Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект): монографія. Харків: Легас, 2004. 192 с.
2. Барабаш Ю.Г. Установча влада українського народу як конституційний феномен. *Право України*. 2009. № 11. С. 73-80.
3. Барабаш Ю.Г. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: проблемні питання теорії та практики. *Право України*. 2010. № 6. С. 44-54

4. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Юридична думка, 2010. 656 с.
5. Берченко Г.В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти: монографія. Харків: Юрайт, 2014. 208 с.
6. Белов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму: монографія. Великий Березний: ЄВРОСТАНДАРТ, 2011. 400 с.
7. Белов Д.М. Прийняття та перегляд основного закону: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2011. Вип. 16. С. 59-61.
8. Белов Д.М. Проблеми реформування української моделі державної влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2011. Вип. 2. Частина I. С. 57-62.
9. Белов Д.М. Структура та зміст конституції: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2010. Вип. 14. Частина 1. С. 80-87.
10. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 9. С. 154-159.
11. Богашов О.А. Конституційно-правовий статус органів управління виборчим процесом в Україні: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 274 с.
12. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2008. 180 с.
13. Воронов М.М. Законодавча влада у системі державної влади. *Вісник Національного університету внутрішніх справ.* 1997. № 2. С. 124-130.
14. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. Чернівці: Рута, 1998. 484 с.
15. Гладунок І. Конституція як основа формування та реалізації державної політики. *Віче.* 2007. № 22. С. 11-12.
16. Громадські об'єднання в Україні: навч. посіб. / за ред. В. М. Бесчастного. Київ: Знання, 2007. 415 с.
17. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: монографія. Харків: Право, 2013. 424 с.
18. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи: монографія / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2001. 656 с.
19. Заворотченко Т.М. Політичні права і свободи людини й громадянина в Україні: теоретичні основи і проблеми реалізації: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпроп. нац. ун-ту, 2013. 424 с.
20. Заморська Л. І. Конституційно-правова норма як вираз нормативності конституційного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2013. № 6-1. Том 1. С. 108-111.
21. Заяць Н.В. Народне представництво: сутність, суб'єкти та особливості здійснення в Україні: монографія. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2012. 300 с.
22. Колективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є.І. Григоренко, Я.О. Григоренко, В.І. Козлов та ін.; за ред. Л.В. Новікової. Харків: Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2013. 352 с.
23. Колісник В.П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти: монографія. Харків: Фоліо, 2003. 240 с.
24. Колодій А.М. Теоретичні проблеми розвитку конституційного права України. *Право України.* 2014. № 7. С. 130-136.
25. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія / за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Харків: Право, 2003. 328 с.
26. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики: монографія / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.
27. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге

вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.

28. Копиленко О.Л. Автономна Республіка Крим: проблеми правового статусу. Київ: Таксон, 2002. 342 с.

29. Кравцова З. С. Моделі конституційного закріплення принципів конституційного ладу. *Право і громадянське суспільство*. 2014. №1. С. 27-35.

30. Кравчук В.М. Теоретична характеристика предмета галузі конституційного права України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 28-31.

31. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.

32. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Харків: Видав. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 256 с.

33. Липачова Л.М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини: монографія. Дніпропетровськ: Ліра-ЛТД, 2005. 204 с.

34. Майданник О.О. Контрольна функція парламенту України: теорія та практика реалізації. Частина перша: Загальна теорія контрольної функції Верховної Ради України: монографія. Київ: Алерта, 2014. 206 с.

35. Мартинюк Р.С. Інститут парламентської більшості у вітчизняній політико-правовій практиці. *Вибори та демократія*. 2010. № 2-3 (24-25). С. 69-77.

36. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмена: теорія і практика: монографія. Харків: Вид-во НУВС, 2004. 450 с.

37. Марцеляк О.В., Коломієць Ю.М., Зубенко Г.В. Спеціалізовані органи парламентського контролю в Україні: статус і функціонування: монографія. Харків: ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС, 2006. 268 с.

38. Марцеляк О.В. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-121.

39. Мірошниченко Ю.Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні: монографія. Київ: Фенікс, 2012. 360 с.

40. Місцеве самоврядування в Україні в умовах становлення правової держави: монографія / за ред. Ю.М. Тодки, В.А. Шумілкина. Харків: Одиссей, 2004. 392 с.

41. Нестеренко О. Інформація в Україні: право на доступ. Б.м.: Акта, 2012. 308 с.

42. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. Київ: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с.

43. Органи державної влади України / за ред. В.Ф. Погорілка: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.

44. Павшук К.О. Демократія в системі цінностей конституційного ладу сучасної держави (загальнотеоретичні аспекти). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2012. № 4. С. 42-49.

45. Пілюк С. В. Елементи юридичного статусу органів конституційної юстиції. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 196-206.

46. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Поняття, ознаки, види і структура конституційно-правових норм. *Право України*. 2001. №11. С. 9-14.

47. Погорілко В.Ф. Система конституційного права як галузі права, юридичної науки та навчальної дисципліни. *Правова держава: щорічне вид. наук. праць*. Вип. 12. Київ: [б.в.], 2001. С. 196-209.

48. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, ознаки, види. *Право України*. 2002. № 10. С. 3-11.

49. Прієшкіна, О.В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку: монографія. Одеса: Фенікс, 2008. 280 с.

50. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія / відп. ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.

51. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія / за ред.

Ю. М. Тодики. Харків: Право, 2009. 540 с.

52. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: монографія. Ужгород: Ліра, 2009. 372 с.

53. Серьогін В.О. Право на недоторканність приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 608 с.

54. Серьогіна С. Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні: монографія. Харків: Ксилон, 2001. 280 с.

55. Серьогіна С.Г. Форма правління як інститут конституційного права. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки.* 2014. Вип. 4. Том 1. С. 96102.

56. Серьогіна С.Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: монографія. Харків: Право, 2011. 768 с.

57. Скомороха В.Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики: монографія. Київ: МП Леся, 2007. 716 с.

58. Скрипнюк О.В., Теплюк М.О., Ющик О.І. Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні (проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики): монографія. Київ: Атіка-Н, 2010. 92 с.

59. Скрипнюк О.В. Конституційний лад в Україні: методологічні проблеми розвитку та вдосконалення в контексті конституційної модернізації. *Вісник Академії правових наук України.* 2012. № 4. С. 123-134.

60. Скрипнюк О.В. Конституційно-правові інститути та норми: поняття, класифікація, структура. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2008. № 3 (77). С. 3–12.

61. Скрипнюк О.В. Універсальність Конституції України як джерела права. *Вісник національної академії прокуратури України.* 2010. № 4. С. 35-39.

62. Скрипнюк О.В. Права та свободи людини в конституційній системі України. *Публічне право.* 2011. № 4. С. 6-14; 2012. № 1 (5). С. 6-14.

63. Словська І.Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 336 с.

64. Совгіря О.В. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України: сучасний стан та тенденції розвитку: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 464 с.

65. Стешенко Т.В. Правовий статус, система і організація роботи виборчих комісій: монографія. Харків: Видав. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 208 с.

66. Стрельцова О.В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом: теорія та практика: монографія. Київ: Алерта, 2017. 532 с.

67. Ткаченко Є.В. Конституційно-правове регулювання мовних відносин: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 336 с.

68. Федоренко В.Л. Інститут конституційного права як основний компонент багатоаспектної системи конституційного права України: поняття та юридичні кваліфікації. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності.* 2009. № 3. С. 9-19.

69. Федоренко В.Л. Інститут національної безпеки України як складова системи національного конституційного права. *Національна безпека України: стан, кризові явища та шляхи їх подолання: міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 7-8 грудня 2005 р.): збірник наукових праць / редкол.: С.А. Єрохін, С.І. Пирожков, В.А. Гошовська, В.Ф. Погорілко [та ін.].* Київ: Національна академія управління; Центр перспективних соціальних досліджень, 2005. С. 222-227.

70. Федоренко В.Л. Інститут правового захисту Конституції України в системі національного конституційного права. *Держава та регіони: науково-виробничий журнал.* 2005. № 2. С. 124-130 (Серія: Право).

71. Федоренко В.Л. Інститути конституційного права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право.* 2006. № 5. С. 93-97.

72. Федоренко В. Л. Концепція багатоаспектної системи і структури конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2009. № 11. С. 75–83.

73. Федоренко В.Л. Поняття системи конституційного права України. *Право України.* 2000. № 7. С. 9-13.

74. Федоренко В.Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ: Ліра-К, 2009. 580 с.
75. Фрицький Ю.О. Державна влада в Україні: становлення, організація, функціонування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2006. 360 с.
76. Хмарук Т.В. Поняття та правова природа актів конституційної юстиції в Україні. Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". 2019. №1(19). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/19htvyvu.pdf>.
77. Хмелько І.С., Бруслик О., Євсєєв О.П., Мукомела І.В. Сучасний парламентаризм: український та світовий виміри: монографія. Харків: Юрайт, 2018. 200 с.
78. Христова Г.О. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: монографія. Харків: Право, 2018. 680 с.
79. Цимбалістий Т.О. Правова природа актів Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2007. № 1 (21). С. 47-55.
80. Цоклан В.І., Федоренко В.Л. Система сучасних джерел конституційного права України: монографія. Київ: Ліра-К, 2009. 400 с.
81. Чепель О.Д. Конституційно-правовий статус та професіоналізація діяльності депутатів парламенту на сучасному етапі (порівняльно-правове дослідження): монографія. Чернівці: Рута, 2010. 256 с.
82. Чернецька О.В. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад за законодавством України: монографія. Київ: ВД Скіф, КНТ, 2008. 144 с.
83. Чуб О.О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами: монографія. Харків: Одиссей, 2005. 232 с.
84. Шаповал В.М. Конституція і виконавча влада. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 80 с.
85. Шаповал В.М. Парламент як представницький орган. *Право України*. 2015. № 3. С. 114-134.
86. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
87. Шаповал В.М. Сутнісні характеристики Конституції як Основного Закону держави. *Право України*. 2008. № 10. С. 4-12.
88. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. Київ: Укр. центр правничих студій, 2001. 302 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – <http://portal.rada.gov.ua/>
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. – <http://www.president.gov.ua/>
3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – <http://www.kmu.gov.ua/>
4. Офіційний веб-портал органів судової влади України. – <http://court.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. – <http://www.ccu.gov.ua/>
6. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. – <http://www.scourt.gov.ua/>
7. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – <http://www.ombudsman.kiev.ua/>
8. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії. – <http://www.cvk.gov.ua/>